

Ложкін Георгій Володимирович

д. психол. н., проф.

ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

Lozhkin35@gmail.com

Олег Рибальченко

Rybko66@gmail.com

МЕХАНІЗМИ ПРОФЕСІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Перш ніж отримати наукове трактування, поняття «надійність» мало свою передісторію. Так, наприклад, в українському тлумачному словнику надійна людина характеризується як вірна, яка вселяє довіру. Не змінюючи принципової сутності такого визначення, життєвий досвід привносить додаткове значення та відтінки в його зміст. Характеризуючи людину як надійну, зазвичай мають на увазі, що на неї можна покластися, що вона дотримується зобов'язань, домовленостей, обіцянок.

Перші спроби наукового тлумачення цього поняття в психології пов'язані зі становленням у середині ХХ століття проблеми надійності у системах «людина-техніка». У невизначеному вигляді проблема надійності психіки була завжди, оскільки будь-які форми функціонування психіки не вільні від помилкових проявів. Так, помилки у перебігові когнітивних процесів (сприйнятті, пам'яті, мисленні), неправильні дії, неадекватні вчинки, неправильна інтерпретація поведінки – це приклади психічної ненадійності.

Сучасна психологія праці під надійністю людини розуміє її властивість безпомилково і своєчасно виконувати покладені на неї функції протягом необхідного часу, у певній послідовності в заданих умовах діяльності. Відмову слід розуміти як невиконання людиною обов'язкових дій задля досягнення цілей діяльності [4]. Помилки як форма прояву ненадійності людини репрезентують собою порушення, неправильні дії у виконанні алгоритму діяльності в цілому. У загальному плані людина здатна припускатися помилок різної якості: прийом – передача інформації, прийняття – неприйняття рішень, реалізація – нереалізація управлінських рішень.

Надійність роботи фахівця в сфері публічного управління може бути істотно збільшена в результаті врахування особливостей його психічних процесів і особистісних властивостей при організації трудового процесу.

Оточуюче середовище чинить на людину прямий чи опосередкований вплив, який можна розглядати з позицій макро- або мікропідходів [3]. Макропідхід використовується на початкових стадіях проектування діяльності щодо широкого кола операцій, які мають орієнтовний характер. Мікропідхід передбачає розкриття механізмів психіки та встановлення закономірностей перебігу психічних явищ різного рівня. Наприклад, психічні стани або когнітивні функції.

Проблема надійності перебуває у фокусі уваги різних напрямів психологічної науки. Серед актуальних та важливих питань постає обговорення психічних механізмів, що забезпечують надійність. До них насамперед віднесені: самоконтроль, самооцінка, компенсація та надмірність [3].

Самоконтроль є умовою адекватної, цілеспрямованої, інтегрованої психіки. Він належить до обов'язкових ознак свідомості та самосвідомості і постає як умова адекватного психічного відображення людиною свого внутрішнього світу та навколишньої об'єктивної реальності. Під самоконтроль підпадають всі форми психічних явищ (процесів, станів, властивостей). Різноманітні механізми самоконтролю представлені на різних рівнях функціонування психіки: від окремих пізнавальних процесів до вибору мотивів поведінки. По суті самоконтроль націлений на своєчасне уникнення помилок. Людина одночасно може бути у ролі об'єкта і суб'єкта контролю. Під контролем суспільства знаходяться процеси навчання людини, її зайнятість у професійній діяльності та поведінка у побуті. Як суб'єкт людина є носієм контрольних механізмів. Спрямованість контролю може бути як назовні, так і на себе. У першому випадку об'єктом контролю виступає поведінка та діяльність інших людей. Вчинки та дії людини є також об'єктом контролю. Саме в цьому випадку ми маємо справу із самоконтролем.

Успішність ігрової, навчальної, трудової, спортивної, наукової та інших видів діяльності залежить від самоконтролю, який є важливим компонентом усіх цих видів. Незалежно від діяльності виділяють види самоконтролю: тимчасовий, просторовий, структурний і довільний. Тимчасовий самоконтроль передбачає антиципуючий, поточний та підсумковий види. Об'єктом антиципуючого виду самоконтролю є ті процеси, що не вступили в фазу реалізації. Поточний – спрямований на перевірку проміжних результатів, результуючий – підбиває підсумок діяльності [1].

Просторовий вид самоконтролю ґрунтується на аналізі інформації від каналів різної модальності: зорової, слухової, тактильної та залежить від виду діяльності. Оскільки самоконтролю піддаються всі психічні явища, його

механізми, що є ієрархічно організовані, відбуваються на різних рівнях: біологічному, фізіологічному, психофізіологічному. Це дозволяє говорити про самоконтроль за перебігом психічних процесів (відчуття, сприйняття, пам'яті), про самоконтроль власного психічного стану, а також емоційної сфери та поведінки. Самоконтроль дозволяє запобігти можливим помилкам або абераціям.

Довільний самоконтроль забезпечує базові компоненти діяльності (мотив та мету), тобто її усвідомлений характер. На функціонування самоконтролю впливають внутрішні та зовнішні чинники. До внутрішніх належить передусім розуміння його значення для надійного виконання діяльності. Провідна роль належить і мотивації, яка використовує його в різних умовах життєдіяльності.

Самоконтроль проявляється у вчинках, поведінці та діяльності. Це пов'язано з відповідними рисами характеру, такими як відповідальність, дисциплінованість, наполегливість та цілеспрямованість. Ці риси активізують самоконтроль, а мінімізують його самовпевненість та схильність до авантюризму.

Серед зовнішніх чинників, що впливають на функціонування самоконтролю слід виокремити: складність діяльності, режим праці та відпочинку людини. Так, перевтома, напруга, емоційний стрес, монотонія, призводять до ослаблення самоконтролю та зниження надійності.

Самооцінка є не лише важливим регулятором поведінки, вона впливає на ефективність та надійність діяльності людини, а також на розвиток її особистості. Від її рівня залежать взаємовідносини людини з оточуючими, її критичність, вимогливість до себе, ставлення до успіхів та невдач. Самооцінка сприймається як один із найважливіших компонентів самосвідомості. Об'єктом самооцінки можуть бути будь-які прояви психічної сфери людини. Самооцінка може бути як адекватною, так і неадекватною (завищеною чи заниженою). Співвідношення цих показників має істотний вплив на забезпечення надійності людини у професійної діяльності.

Самооцінка тісно пов'язана з рівнем домагань людини. Розбіжність між домаганнями і реальними можливостями може призвести до того що, людина неправильно оцінює себе, її поведінка стає неадекватною, що зумовлює появу помилкових дій, які знижують надійність діяльності.

На результати самооцінки, як і на результати самоконтролю можуть впливати різні суб'єктивні (індивідуально-психологічні особливості людини) та об'єктивні чинники. Принципова роль у забезпеченні стабільності самооцінки належить самоконтролю. Кожен із цих механізмів виконує свою функцію та

зберігає при цьому свою специфіку. Інакше результат самооцінки стає об'єктом самоконтролю.

Оптимальне поєднання самооцінки та самоконтролю лежить в основі впевненості у собі, яка в свою чергу, є однією з професійних якостей. Впевнену людину відрізняють твердість, рішучість, послідовність дій. Впевнена у собі людина критично ставиться до допущених помилок, аналізує їх причин, а отже забезпечує надійність.

Компенсація займає одне із значних місць у забезпеченні надійності фахівця в сфері публічного управління. Поняття «компенсація» використовується в психології в різних аспектах, в цілому, позначаючи зусилля особистості, спрямовані на подолання власних обмежень. Таке подолання йде або шляхом тренування, або шляхом переключення особистості на інші сфери діяльності з метою досягнення в них високих результатів. У цьому сенсі компенсація завжди зумовлена об'єктивними і суб'єктивними обмеженнями, які супроводжуються почуттям дискомфорту і тривоги. Недостатня вираженість певної особистісної властивості може бути компенсована за рахунок іншої. Типові механізми компенсації ми виявляємо після ухвалення управлінських рішень. Так, недоліки мислення можуть бути компенсовані його швидкістю та різноманітністю; недоліки розподілу уваги компенсуються швидкістю сприйняття; недоліки реакцій на зовнішні обурення компенсуються здатністю до прогнозування.

Одним із універсальних механізмів забезпечення надійності функціонування систем різної природи є надмірність. Надійність процесів сприйняття та пізнання забезпечується надмірною інформацією, яку несуть у собі об'єкти зовнішнього світу.

Чинник інформаційної надмірності у діяльності розглядав Б.Ф. Ломов [2]. Людина може з максимальною вигодою використовувати надмірність інформації, що обумовлено її здатністю об'єднувати окремі сигнали в цілісну структуру, забезпечуючи найбільш економні способи прийому та переробки інформації.

Надійність прийому інформації може бути підвищена за рахунок її надмірності при дублюванні сигналів, що надходять. На механізмі надмірності побудовано будь-який спосіб резервування. Резерв адаптаційних можливостей є загальним типом надмірності за допомогою якого здійснюється еволюційний процес.

Людина за умов повсякденного життя виконує роботу, що не перевищує 35 % абсолютних можливостей. Така робота виконується без вольових зусиль. При збільшенні навантаження до 50 %, коли необхідно проявити вольові

зусилля, робота призводить до фізичної та психічної втоми, а збільшення навантаження до 65 %, що є порогом мобілізації, вольові зусилля компенсувати вже не можуть [1].

У забезпеченні професійної надійності потенційні резерви фахівця у сфері публічного управління мають важливе значення. Їх використання дозволяє підтримувати працездатний стан фахівця у стандартних, а особливо у складних умовах діяльності.

Список використаних джерел:

1. Кокун О.М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності: монографія. Київ: Міленіум, 2004. 265 с.

2. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. Москва: Наука, 1984. 444 с.

3. Никифоров Г.С. Психология самоконтроля. Москва: ИТД «СКИФИЯ», 2018. 230 с.

4. Психологія наукової діяльності: монографія / Н.Ю. Волянчук, Г.В. Ложкін, А.Б. Колосов, Б.В. Андрійцев. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського; Центр ДЗК, 2020. 352 с.